

ЧИ МАЮ Я ПРАВО 2.0 ?

*Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної студентської конференції
(Житомир, 23 квітня 2026 р.)*

Відтак, спеціалізовані гарантії безпеки у практичному вимірі часто редукуються до симулякру правового захисту. Держава декларує недоторканність поліцейського в законі, але в умовах реального зіткнення з небезпекою вимагає від нього бездоганності машинної логіки, караючи за найменшу тактичну чи процесуальну похибку та відмовляючи у праві на людський фактор самозбереження. Це знову повертає нас до вихідного екзистенційного питання: чи дійсно суб'єкт, делегований державою захищати правопорядок, володіє реальними інструментами для захисту себе, не стаючи при цьому першою ж жертвою тієї самої правової системи, яку він покликаний оберігати? Адже, судячи з логіки сучасного правозастосування, найдієвішим і абсолютно беззаперечним способом довести прокурору та суспільству відсутність перевищення меж оборони для поліцейського залишається його своєчасна і бездоганно задокументована загибель.

Лобунець М.С

Хмельницький університет управління та
права імені Леоніда Юзькова
lobunecmaksim@gmail.com
м. Хмельницький

ЧИ МАЮ Я ПРАВО НА ЦИФРОВЕ ЗАБУТТЯ ПІСЛЯ СМЕРТІ

Цифрове право на забуття (Right to be Forgotten) є одним із найбільш обговорюваних та водночас складних інструментів захисту приватності в сучасну епоху тотальної цифровізації, що особливо гостро проявляється у питанні його дії після фізичної смерті суб'єкта даних. Це поняття є багатограним і тлумачиться різними способами залежно від юрисдикції та контексту, проте спочатку воно виникло в судовій практиці Суду справедливості Європейського Союзу як невід'ємний аспект права на приватність. Основна ідея цього права полягає в тому, що особа повинна мати можливість контролювати поширення інформації про своє минуле, особливо якщо вона є неактуальною або завдає шкоди репутації. Загальний регламент про захист даних (GDPR) став першим масштабним законодавчим актом, який прямо закріпив «право на стирання» або «право бути забутим» у своїй 17-й статті. Згідно з положеннями цього Регламенту, кожна фізична особа має право вимагати від контролера негайного видалення своїх персональних даних, якщо вони більше не є необхідними для цілей, для яких збиралися, або якщо обробка є незаконною. Однак, аналізуючи питання дії цього права після смерті, ми стикаємося з чітким обмеженням: у 27-й преамбулі GDPR прямо зазначено, що цей Регламент не застосовується до персональних даних померлих осіб. Це означає, що на загальноєвропейському рівні автоматичного права на цифрове забуття після смерті не існує, оскільки захист фундаментальних прав у розумінні GDPR орієнтований на живих суб'єктів. Водночас ця ж преамбула залишає простір для національних законодавств, зазначаючи, що держави-члени можуть самостійно встановлювати правила щодо обробки даних осіб, які пішли з життя. Таким чином, відповідь на питання про наявність такого права залежить від конкретного законодавства країни, під юрисдикцією якої перебуває контролер даних.

Юридична природа права на забуття тісно пов'язана зі статтею 8 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на повагу до приватного життя та репутації. У судовій практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) це право часто розглядається в контексті конфлікту між приватністю та свободою вираження поглядів, гарантованою статтею 10 Конвенції. Яскравим прикладом реалізації права на забуття є справа «Гурбейн проти Бельгії», де власника газети було зобов'язано знеособити статтю в електронному архіві про ДТП, що сталася за 20 років до того. Суд у цій справі дійшов висновку, що тривале перебування інформації про правопорушення у відкритому доступі в мережі Інтернет може створювати для особи свого роду «віртуальну судимість», що перешкоджає її реінтеграції в суспільство. Хоча вказана справа стосувалася живої особи, логіка захисту репутації та «права на перебудову свого життя» без тягаря помилок минулого є фундаментальною для розуміння інституту забуття. У випадку померлих осіб ситуація ускладнюється тим, що право на репутацію та приватність зазвичай вважається особистим і таким, що припиняється зі смертю. Проте негативні наслідки цифрового сліду померлого можуть впливати на приватне життя його близьких або пам'ять про нього, що іноді стає підставою для звернень родичів про видалення даних.

Процес балансування інтересів при розгляді запитів на цифрове забуття є надзвичайно ретельним і враховує низку факторів, серед яких пріоритетними є суспільна значущість інформації та час, що минув з моменту подій. Суд ЄС у справі «Гугл Іспанія» встановив, що фундаментальні права суб'єкта даних на приватність, як правило, мають перевагу над економічним інтересом оператора пошукової системи та загальним інтересом користувачів інтернету. Проте такий баланс може зміщуватися, якщо особа є публічною або якщо інформація становить значний громадський інтерес. Після смерті особи інформація про неї часто набуває історичного, статистичного або наукового значення, що є окремою підставою для її подальшого зберігання згідно з нормами GDPR. Зокрема, обробка даних для архівних цілей у суспільних інтересах або для цілей історичного дослідження не підлягає обмеженням, які б застосовувалися за життя особи. Це створює юридичний парадокс: право особи бути забутою фактично нівелюється правом суспільства на збереження історії після її смерті. Тому, якщо національне законодавство прямо не наділяє спадкоємців правом вимагати стирання даних, цифрова пам'ять про померлого стає частиною загальнодоступного інформаційного простору.

Технологічний розвиток та легкість доступу до інформації за допомогою пошукових систем змінили спосіб, у який суспільство сприймає минуле людини, роблячи будь-яку помилку чи заяву вічно доступною. Це створює постійний страх зіткнення зі своїми минулими діями в найрізноманітніших контекстах, наприклад, при пошуку роботи близькими родичами або у ділових відносинах родини. Заходи, що вживаються для захисту права на забуття, можуть включати повне видалення матеріалу, його анонімізацію або деіндексацію пошуковими системами. Деіндексація означає, що стаття залишається на сайті видавця, але посилання на неї не відображається в результатах пошуку за ім'ям особи. Такий захід часто вважається найбільш пропорційним, оскільки він захищає приватність, не знищуючи при цьому саму інформацію. Для померлих осіб питання деіндексації є складним, оскільки пошукові системи в принципі не зобов'язані проводити перевірку

своїх архівів щодо статусу особи (жива вона чи ні), поки не отримають конкретний запит. Водночас, згідно з практикою Суду ЄС, оператор пошукової системи зобов'язаний видалити посилання, якщо дані є нерелевантними, неактуальними або надмірними з огляду на час, що минув. Проте застосування цих критеріїв до померлих знову ж таки впирається у виключення їх зі сфери дії GDPR.

Законодавство України «Про захист персональних даних» значною мірою адаптовано до європейських стандартів, проте воно також фокусується на захисті прав живих фізичних осіб. Питання спадкування прав на захист персональних даних та цифрову репутацію залишається у сфері цивільного права та регулювання відносин щодо захисту честі й гідності померлого. У міжнародній практиці, хоча GDPR і не поширюється на померлих, деякі країни ЄС ухвалили закони, що дозволяють родичам здійснювати певні права суб'єкта даних. Це відображає тенденцію до визнання «цифрової спадщини» як об'єкта правового регулювання. На практиці, щоб видалити інформацію про померлу особу, заявники часто мусять доводити не стільки порушення права на захист даних, скільки втручання у своє власне право на приватне життя через публікацію даних про свого померлого родича. Крім того, важливо враховувати достовірність інформації: право на забуття не може бути використане для приховування правдивих фактів, що мають значення для суспільства, навіть після смерті суб'єкта. Якщо інформація є неправдивою, особа (або її представники) має право на її виправлення або видалення незалежно від того, чи засновано це на праві на забуття чи на загальних нормах про дифамацію.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що право на цифрове забуття після смерті не є абсолютним і автоматичним правом у межах чинного європейського та міжнародного законодавства. Хоча GDPR закладає потужний фундамент для контролю над персональними даними, він чітко розмежує права живих осіб та статус даних померлих. Можливість бути «забутих» після смерті значною мірою залежить від доброї волі платформ, національних законів конкретних держав та здатності родичів обґрунтувати необхідність видалення інформації захистом власних прав або пам'яті про померлого. Сучасна судова практика, як у справах ЄСПЛ, так і Суду ЄС, демонструє рух у бік більшої поваги до цифрової репутації, проте баланс завжди залишається на боці збереження інформації, що має суспільний чи історичний інтерес. Отже, станом на сьогодні, право на цифрове забуття після смерті - це скоріше правова можливість, яка потребує активних дій та серйозного юридичного обґрунтування, аніж гарантований стандарт цифрової епохи. Людина має право на повагу до свого приватного життя, і це право повинно знайти своє відображення і в цифровій пам'яті, проте межа між правом на приватність і правом суспільства на історію залишається однією з найскладніших проблем сучасного права. Таким чином, кожен випадок вимагає індивідуального підходу, де час, природа даних та їх вплив на живих людей стають вирішальними факторами у боротьбі за право бути забутих у віртуальному світі